

לפי שאדם מבין יותר מחברו ומרבו כשרואה אותם, כמו שמצינו בכמה מקומות. (וע' ברמב"ן – סדר בלק, עה"כ 'זיעלהו במות בעל'; מגדים חדשים – ברכות נח.).

'הדרא ליה עכנא' – 'כתב הרב החסיד המקובל מהר"א גאלאנטי זלה"ה, בספרו 'קול בוכים' (דף צה, דפוס ונצ'יא), כי העכנא אשר במערת הצדיקים הוא היצר-הרע שלהם, שנתמתק ונעשה שומר להם, ע"ש'. (פתיח עינים' להחיד"א. וע"ע רמזים נחמדים בספר 'בן יהודיע').

(ע"ב) 'אמר רב נחמן בר יצחק...' – 'מקובל אצל הצדיקים בשם רבינו הקדוש החוזה מלובלין זי"ע, כי היתה נפשו שמחה בלימוד הש"ס בבואו למימרת רב נחמן בר יצחק.

והגיד, כי ה'בעל דבר' רצה ליתן לו הרבה מדרגות יותר, ולהניח לו הרבה דברים, רק שלא ילמוד גמרא, ובפרט מימרת רב נחמן בר יצחק. והכיר מזה וידע ברוח קדשו שזוהו תיקון גדול לנפש לרצונו ית"ש, רק שילמדו גמרא, ובפרט בבואו לדברי ר' נחמן בר יצחק. ('דברי תורה' ח"א כב. וראה עוד בספר 'לחקר שמות וכינויים בתלמוד' להר"ר מרגליות (ד, ה) על סגנונו של רנב"י לדבר בלישנא דחכימי וברמזי שמות וכו').

דף קיח

הערות ובאורים בפשט

'אבידה ופקדון לא ניתנו ליתבע אלא במקומן' – פשוט, שדוקא כאשר הפקדון והאבידה אינם עמו, אך אם הם עמו, יכול לתבוע פקדונו ואבידתו בכל מקום. (הרי"ף; תשב"ץ ח"א סו"ס סא)

'על מנת לצאת במדבר. פשיטא? לא צריכא דאמר ליה: ליהוי האי פקדון גבך דאנא למדבר נפיקנא, ואמר ליה איהו אנא למדבר נמי בעינא למיפק, אי בעינא לאהדרינהו לך התם מהדרנא לך' – הרי"ד בתוספותיו גרס 'ואמר ליה איהו אנא למדבר נמי... הכי קאמר ליה: אי בעינא...'. – שלא אמר לו כן בפירוש, כי אז עדיין קושית 'פשיטא' בעינה, אלא שבאמירתו שיוצא גם הוא למדבר, מפרשים דבריו כאילו אמר לו שיוכל לפרוע לו שם. (וברש"י לא משמע כן, אלא שהוא גרס 'אי בעית לאהדוריה...'. – היינו, שהלוח אמר לו אם ברצונך שאפשר לך שם – אפרע. ובוזה כלולה גם זכות פרעון שיש ללוח לפרוע שם. ויש בדבר חידוש).

'לדעת – צריך דעת, שלא לדעת – מנין פוטר' – הרשב"א פרש שאין הטעם שצריך להחזיר לדעת משום קנס שקנסוהו לגנב, להודיע לבעלים 'זה גנבתי', אלא כיון שידעו בו הבעלים, סבר רב שצריך השבה כעין הגזילה כדי שיצא הגנב מידי החשד, ומשום כך לא מועיל מנין, כי עדיין לא יצא הגנב מפני החשד. (וע' בחידושי הראב"ד).

(ע"ב) 'מאי לאו בסלע לדעת ובפלוגתא דרב ושמואל, בטלה שלא לדעת ובפלוגתא דרב חסדא ור' יוחנן...' – לפי הנחה זו, לדעת רבי עקיבא לעולם צריך השבה לדעת, בין גנב לדעת בין גנב שלא לדעת, (כצירוף חומרותם של רב ושל רב חסדא). ודעות האמוראים כולם לא נאמרו אלא אליבא דתנא דמתניתין, שמועיל מנין על כל פנים בדבר אחד, אבל לרבי עקיבא לא מועיל מנין כלל.

ולשיטת ר' ישמעאל: גנב לדעת – מנין פוטר. שלא לדעת – אפילו מנין אין צריך, וזה ממש כדעת ר' יוחנן. (ולא קשה על רב שאמר 'לדעת צריך דעת' – שמשמע לו מהמשנה שאין מנין פוטר אלא בגנב שלא לדעת. ועל שמואל ל"ק, שאפשר שסבר דלר' ישמעאל צריך מנין בכל אופן. ורב חסדא – כרבי עקיבא, אלא שמן המשנה משמע שמועיל מנין עכ"פ בחד צד.) וע' בראשונים.

ציונים וראשי פרקים לעיון

'גזלתך, הלוינני הפקדת אצלי ואיני יודע אם החזרתי לך אם לא החזרתי לך – חייב לשלם'...
 – מבואר שיש חילוק בין ספק בעיקר החיוב, שפטור, למצב של ודאי חיוב וספק פטור – שחייב. וכתב הש"ך (ח"מ עה סקכ"ז) שהוא הדין באופן שקדם הפרעון להלוואה, גם אז, כל שיש ודאי הלוואה וספק פרעון – חייב. (ומבואר שאין הטעם משום העמדה על המצב הקודם, שהיה בחזקת חיוב, אלא הטעם שכל שיש סיבה המחייבת מודאי וספק בפטור – אין ספק מוציא מידי ודאי. עפ"י בית הלוי ח"ב סו"ס מ. וע"ע במצוין בב"מ צו.)

– כתב בעל התרומות (שער ג), שזה ש'איני יודע אם פרעתיך' – חייב, דוקא כשהיה לו לדעת ואינו יודע, (בלשון הראשונים: 'שמא גרוע' – ע' לעיל ר"פ הפרה), אבל אם לא היה לו לדעת (כגון ביורשין) – נשבע שבועת היסט ונפטור. וכן כתב ב'משנה למלך' (שאלה ד, א). ומהתוס' בשבועות (מה. ד"ה וניתב) נראה שחולקים, שספק פרעון חייב אפילו בשמא טוב.

ובחזון איש (ח"מ ה, ג) הוכיח מסוגיתנו שפטור, כי אילו חייב, מדוע הוצרכו לפרש המשנה לדעת רב הונא 'חייב' – בבא לצאת ידי שמים, הלא יכלו להעמיד משנתנו באופן שלא היה לו לדעת, שלכן בספק הלוואה פטור ובספק פרעון חייב, אלא ודאי במקרה כזה אף ספק פרעון פטור. וכבר קדמו בהוכחה זו בתומים ושאר אחרונים.

ויש לדחות, על פי מה שבארו הפוסקים בטעם התוס' שספק פרעון חייב אפילו ב'שמא טוב', משום שחזקת חיוב מצטרפת עם טענת ה'ברי' כנגד השמא, וכמו שאמרו בכתובות (יב:): לפי לשון אחת, ש'ברי' בצירוף חזקת הגוף מועילים כנגד השמא להוציא ממון. ושם הרי מועיל אף בשמא טוב. ולפי זה יש לומר, שתלוי הדבר בשתי הלשונות שבגמרא שם, שיש לשון אחת המפרשת באופן אחר, ולאותה דעה, אכן אין מועיל צירוף 'ברי' ו'חזקת-הגוף' כנגד 'שמא' (וכפי שכתב בשב שמעתא ב,ו). והואיל וכן, הגמרא כאן לא העמידה את המשנה בשמא טוב, משום אותה דעה. (בית ישי – קב, הערה ב. וע"ע בית הלוי ח"ב סו"ס מ.)

(יש להעיר שהחזון איש לשיטתו (באה"ע סו, כא) שכתב שאין מחלוקת בין הנך תרי לישני בגמרא שם, ולדבריו אלו קמה וגם נצבה ראיתו הנ"ל.)

וב'ברי' ושמא' על עיקר ההלוואה, שמבואר בסוגיא שאף למאן דאמר (וכן הלכה) 'אין ברי עדיף', אם בא לצאת ידי שמים – חייב, יש להסתפק כיצד הדין ב'שמא טוב' שלא היה לו לדעת, האם גם בזה חייב לצאת ידי שמים – הן בזה בזכר 'יצחק' (ח"א יג ד"ה ונראה). ונטה יותר לומר שחייב. (עוד בענינים אלו – ע' בחדושי הגר"ר בענגיס ח"א לג, א ב.)

'רישא בבא לצאת ידי שמים... האומר לחבירו מנה לי בידך והלה אומר איני יודע – חייב,

בבא לצאת ידי שמים – הש"ך (חו"מ פה סקל"ו) כתב שזה שאמרו כאן אם בא לצאת ידי שמים חייב – מדת חסידות היא.

(ולפי"ו, בסיפא שאין תביעת ברי, פטור אף ממדת חסידות, הגם שמסופק שמא חייב לחבירו. ויש להבין, בשלמא בהלוואה ופקדון, מובן הדבר, שכיון שהדבר בספק שקול, שאין כאן 'ברי ושמא' ואין גם חזקת חיוב, פטור לגמרי, שהרי לא מסתבר שמצד מדת חסידות ראוי לו לתת לחברו, בזמן שגם גם לחברו נורה לתת לזה מצד מדת חסידות. אבל בספק גולה, צריך עיון טעם הדבר, והלא הוא בספק שעבר איסור חמור, וכלפי שמיא גליא אם גזל, ואם אכן גזל, הלא יענש על מעשהו, ומדוע לא יחוש לכך?). ובספר 'שערי ישר' (ה, טז) האריך לבאר ענין זה, ודקדק בלשון הגמרא 'חייב – בבא לצאת ידי שמים', ולא אמרו 'פטור בדיני אדם' [חייב בדיני שמים] (כבריש 'הכונס'). וכתב, שבעצם הלא ברי עדיף, אלא שיש לנתבע כח בדין, משום מוחזקותו בממון, וענין חזקת ממון הוא כח במשפטי הדיינים, שיש זכות למוחזק להשאיר הממון בידו, ולכן עדיפות ה'ברי' על ה'שמא' אין בה די כדי להפקיע כח זה של 'מוחזק'. ואולם, אם בעל הדין אינו חפץ להעמיד דינו על פי חזקותו, אלא שרוצה לדון על פי האמת כפי שהיא ('בא לצאת ידי שמים'), שוב אין חזקותו מועילה לו, שהרי אין החזקה מכריעה את עיקר הדין ומפקיעה את הקנין מהבעלים האמתיים, אלא שהיא ענין הנהגתי בכללי המשפט, כאמור.

זהו שאמרו שאם הבעלים רוצים לצאת ידי שמים, היינו, שמתרצים להוציא החפץ מרשותם ולדון כדין האמת לאמתו, שוב אף בדיני אדם חייבים הם, שהרי ברי עדיף על שמא, וכלפי דין שמים אין החזקה ולא כלום.

ביסוד זה יישב כמה קושיות. וכתב גם נפקותא, שלפי"ו כאשר בא לצאת ידי שמים ומשלם, אין זו כמתנה בעלמא מבחינתו של התובע, אלא מדינא, ועל כן אם יש לתובע בעלי חובות – להם ישלם, מדין 'שעבודא דר' נתן', ולא לתובע בעצמו.

– כתב הריב"ש (בשו"ת, טז) בשם הרמב"ן, שאף על פי שחייב אם בא לצאת ידי שמים, לא מועילה תפיסתו של התובע. (והביאו הש"ך חו"מ עה סקל"ו להלכה. ואולם אין הדבר מוסכם – ע"ש בפתחי תשובה). וכבר דנו הפוסקים בכל מקום שאמרו 'חייב לצאת ידי שמים' אם מועילה תפיסה. ואולם לפי דברי הש"ך לעיל, שאין כאן אלא מדת חסידות, אין הוכחה מדברי הריב"ש לשאר מקומות שחייב לצאת ידי שמים, שלא תועיל תפיסה, שיש לחלק בין חיוב גמור למדת חסידות, ואולם האחרונים לא חילקו בדבר (שערי ישר שם).

דף קיט

הערות בפשט וציונים

'איתמר, גזלן – מאימת מותר לקנות הימנו? רב אמר עד שתהא רוב משלו ושמואל אמר אפילו מיעוט שלו. אורי ליה רב יהודה לאדא דילא כדברי האומר אפילו מיעוט שלו' – הרמב"ם ועוד ראשונים פסקו כשמואל, וכהוראת רב יהודה. ורבנו חננאל פסק כרב, שכתב שזהו נידון של איסור, ובאיסורין הלכה כרב כנגד שמואל. וב'בית יוסף' (חו"מ ססט) נימק טעמו של הרמב"ם, שפסק כשמואל ב'דיני', ולדעתו זהו נידון ממוני.

ויש מי שתלה מחלוקת רב ושמואל שהולכים לשיטתם בשאלת 'הולכין בממון אחר הרוב' (כתובת פסים. מובא בחדושי הגר"ר בענגיס ח"ב לה, ע"ש בארוכה).